

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

Осипов Олександр Вікторович

УДК 371.012

**ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ 8-9 КЛАСІВ ІНТЕРЕСУ
ДО ТЕХНІЧНИХ ПРОФЕСІЙ
У ПРОЦЕСІ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.02 – теорія та методика трудового навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 1999

Дисертація є рукописом

Робота виконана в Інституті проблем виховання АПН України

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Тименко Микола Петрович,
Інститут проблем виховання АПН України, завідувач лабораторією
трудового виховання та професійної орієнтації

Офіційні опоненти: - доктор педагогічних наук, професор
Федоришин Борис Олексійович,
Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України,
завідувач лабораторією психології професійної орієнтації
- кандидат педагогічних наук, доцент
Андріяшин Володимир Іванович,
Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова,
декан педагогічно-індустріального факультету

Провідна установа: Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів, кафедра
педагогіки, Міністерство освіти України, м.Запоріжжя

Захист відбудеться " 11 " травня 1999 р. о " 16-30 " год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.05 в Національному педагогічному університеті
імені М.П.Драгоманова (252601, Київ, вул.Пирогова, 9)

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені
М.П.Драгоманова (252601, Київ, вул.Пирогова, 9)

Автореферат розіслано " 9 " квітня 1999 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.М.Назаренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Соціально-економічні перетворення в державі сприяють розвитку виробничих сил, удосконаленню засобів виробництва, реорганізації внутрішніх і зовнішніх виробничих відносин, господарського механізму. У зв'язку з цим постає проблема створення необхідних умов для росту інтелектуального і трудового потенціалу суспільства, принципового оновлення діяльності середньої загальноосвітньої і професійної шкіл у підготовці школярів до життя у нових соціально-економічних умовах.

Одним із напрямків профорієнтаційної роботи у середніх загальноосвітніх закладах є формування інтересу учнів до майбутньої професійної діяльності. Теоретичні розробки даної проблеми у вітчизняній педагогічній науці розкриваються у наукових працях К.Ш.Ахіярова, С.П.Крягжде, Г.Є.Левченка, В.М.Мадзігона, Є.М.Павлютенкова, А.П.Сейтешева, В.Д.Симоненка, Д.О.Сметаніна, М.П.Тименка, Д.О.Тхоржевського, Б.О.Федоришина, М.С.Янцура. Зокрема, найбільш вивчені питання психолого-педагогічних основ організації і проведення профорієнтаційної роботи, спрямованої на формування мотивів вибору професії, соціально-економічних проблем профорієнтаційної роботи.

Проблема орієнтації школярів на технічні професії розглядається у психолого-педагогічних дослідженнях останнього десятиліття (Г.Г.Бас, Р.І.Гарбич, В.К.Сидоренко, Г.В.Терещук).

Сучасний ринок робочої сили в Україні перерозподілений у бік переваги професій нематеріальної сфери виробництва, а саме: менеджер, юрист, перекладач, економіст тощо. Однак, вчені стверджують, що народному господарству країни потрібні представники масових робітничих професій, із яких 70% мають бути висококваліфікованими спеціалістами. Проте сучасна школа все ще недостатньо забезпечує підготовку учнів до праці у сфері матеріального виробництва, а також формування у них інтересу до технічних професій.

Професійна орієнтація школярів старшого підліткового віку у практиці сучасних шкіл недостатньо підкріплена нормативними документами (програмами середніх загальноосвітніх закладів), здійснюється епізодично та не систематично. Як правило, вчителі дають лише інформацію про окремі професії, а вивчення індивідуальних особливостей учнів, здібностей, нахилів, інтересів залишається поза увагою. Така система роботи не ефективна. До того ж, вчителі частіше звертають увагу учнів на так звані престижні професії, а не на технічні спеціальності. Інтерес, який виникає в результаті впливу багатьох випадкових факторів, не відрізняється глибиною і стійкістю. Причому вказані недоліки в роботі педагогічних колективів середніх загальноосвітніх шкіл мають, як свідчать дослідження, не одиничний, а загальний характер.

Проблема формування інтересу учнів до певних професій розроблялася як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Вчені визначають цю проблему за трьома її аспектами: соціальними, психологічними та педагогічними.

У соціологічних дослідженнях О.А.Вайсбург, М.Х.Титми, В.Н.Шубкіна та ін. розкриваються питання вибору професії на основі ціннісних орієнтацій.

Психолого-педагогічні аспекти формування інтересу школярів розроблялись і досліджувались сучасними вітчизняними та зарубіжними вченими: В.І.Андріяшиним, Р.І.Гарбичем, О.Ю.Голомштоком, М.В.Даниленком, Є.О.Климовим, С.П.Крягжде, В.М.Мадзігоном, Н.Ю.Матяш, В.О.Моляко, Є.М.Павлютенковим, К.К.Платоновим, В.Ф.Сахаровим, В.Д.Симоненком, М.П.Тименком, Б.О.Федоришиним, С.М.Чистяковою, Н.О.Шевченко, М.С.Янцуром та ін.

Система роботи щодо формування інтересу учнів 8-9 класів до технічних професій у педагогічній теорії і практиці недостатньо досліджена. Окремі розробки з цієї проблеми стосуються або теоретичних наробок, або практичного досвіду.

Дослідження спирається на категорію учнів 8-9 класів, так як саме у цієї віковій групі виникає прагнення проявити себе у певній діяльності, загострюється потреба у самовизначенні і самореалізації. Перед учнями 9 класу встає проблема вибору, від якої залежить їх подальший шлях – продовжувати навчання у загальноосвітній чи професійній школі. Одне із завдань трудового навчання полягає у тому, щоб допомогти розкрити нахили, здібності, інтереси випускників до тієї

чи іншої технічної професії в процесі трудової підготовки, надати необхідні знання, уміння і навички, які допоможуть самостійно обирати свій професійний шлях у житті.

Саме у цьому віці формується самосвідомість як усвідомлення себе у суспільстві, розвивається соціальна активність. Однак школярам важко самостійно знайти орієнтир у різноманітному світі професій та спеціальностей.

Враховуючи актуальність даної проблеми і її недостатню розробку у педагогіці, ми визначили **тему наукового дослідження**: "Формування в учнів 8-9 класів інтересу до технічних професій у процесі трудової підготовки".

Тема дисертації входить до плану науково-дослідної роботи Інституту проблем виховання АПН України як складова теми "Науково-методичне обґрунтування змісту і педагогічних засобів трудового становлення і професійного самовизначення учнівської молоді у різних типах освітньо-виховних закладів України в умовах ринкової економіки" (№ 0197U004454).

Об'єкт дослідження: формування в учнів 8-9 класів інтересу до технічних професій у процесі трудової підготовки.

Предмет дослідження: зміст і засоби формування в учнів 8-9 класів інтересу до технічних професій і спеціальностей у процесі трудової підготовки.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні і експериментальній перевірці ефективності реалізації змісту та педагогічних засобів формування в учнів 8-9 класів інтересу до технічних професій у процесі трудової підготовки.

Гіпотеза дослідження полягає у тому, що формування в учнів 8-9 класів інтересу до технічних професій буде більш ефективним, якщо:

- забезпечити тісний взаємозв'язок і наступність змісту навчального, профорієнтаційного матеріалу у програмах трудового профільного навчання та курсу "Основи вибору технічних професій і спеціальностей";
- індивідуалізувати та диференціювати навчально-трудова діяльність учнів на основі вивчення їх індивідуальних особливостей;
- в ході трудової підготовки використовувати бригадну форму організації навчального процесу, проблемні задачі, завдання та лабораторно-практичні роботи з профорієнтаційним змістом.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічні дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених з проблеми формування інтересу в учнів 8-9 класів.
2. Уточнити сутність поняття "інтерес до технічних професій".
3. Обґрунтувати зміст і засоби формування в учнів 8-9 класів інтересу до технічних професій та експериментально перевірити ефективність їх реалізації.
4. На основі результатів дослідження підготувати методичні рекомендації по формуванню в учнів 8-9 класів інтересу до технічних професій.

Методологічну основу дослідження складають психолого-педагогічне вчення про роль праці в формуванні людини, вчення про розвиток особистості та її активність у трудовій діяльності, про єдність навчання і виховання у практиці роботи школи.

У процесі дослідження використовувались такі **методи**: аналіз філософської, психолого-педагогічної і технічної літератури, вивчення педагогічного досвіду, педагогічне спостереження, анкетування, інтерв'ювання і бесіди з учнями, експертна оцінка експериментальних програм, педагогічний експеримент.

Педагогічний експеримент як провідний метод дослідження проводився у школах Київської (м.Київ СЗШ №188, СЗШ №217; м.Вишгород СЗШ №1) та Запорізької (м.Приморськ СЗШ №1; м.Бердянськ СЗШ №6, СЗШ №11, НСЗШ №13) областей. Дослідження проводилося у три етапи протягом 1994-1999 рр.

На першому етапі (1994-1995 рр.) було проаналізовано психолого-педагогічну літературу, філософські праці, теорію і практику проведення професійної орієнтації школярів 8-9-х класів загальноосвітніх шкіл, сформульовано тему, визначено гіпотезу, завдання дослідження і розроблено понятійний апарат. Проведено констатуючий експеримент, розроблено програму формуючого експерименту.

На другому етапі (1996-1997 рр.) було проведено формуючий експеримент, у процесі якого визначено найбільш ефективні засоби формування в учнів 8-9 класів інтересу до технічних професій.

На третьому етапі (1998-1999 рр.) експериментальні матеріали вивчено, проаналізовано і інтерпретовано, написано текст дисертації. Перевірено достовірність отриманих даних, що дало змогу зробити остаточні висновки, уточнення, розробити рекомендації по формуванню в учнів 8-9 класів загальноосвітніх шкіл інтересу до технічних професій і спеціальностей.

Наукова новизна дослідження полягає в розробці теоретично обґрунтованої і експериментально перевіреної методики формування в учнів 8-9 класів інтересу до технічних професій, сутність якої зводиться до забезпечення тісного взаємозв'язку і наступності змісту навчального, профорієнтаційного матеріалу у програмах трудового профільного навчання та курсу "Основи вибору технічних професій і спеціальностей"; забезпечення індивідуалізації та диференціації навчально-трудої діяльності учнів на основі вивчення їх індивідуальних особливостей; використання в ході трудової підготовки проблемних задач, завдань та лабораторно-практичних робіт з профорієнтаційним змістом.

Теоретична значущість дослідження полягає в тому, що:

- уточнено сутність поняття "інтерес до технічних професій", визначено етапи його формування;
- розроблено рівні та критерії визначення сформованості в учнів інтересу до технічних професій;
- обґрунтовано зміст експериментальної програми трудового профільного навчання;
- обґрунтовано зміст факультативного курсу "Основи вибору технічних професій і спеціальностей".

Практична значущість дослідження полягає в розробці і втіленні у практику роботи школи експериментально апробованих програм з трудового профільного навчання, факультативного курсу "Основи вибору технічних професій і спеціальностей" та рекомендацій щодо формування в учнів 8-9 класів інтересу до технічних професій і спеціальностей.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані для формування інтересу до технічних професій в учнів 8-9-х класів загальноосвітніх шкіл, які розташовані в містах і регіонах України з високим промисловим потенціалом.

Особистий внесок автора полягає у теоретичній розробці та обґрунтуванні основних ідей і положень досліджуваної проблеми; безпосередній організації і проведенні дослідно-експериментальної роботи; консультуванні та забезпеченні методичними матеріалами вчителів, задіяних в експерименті.

Достовірність результатів дослідження забезпечується методологічним обґрунтуванням вихідних позицій, застосуванням комплексу методів дослідження, адекватних його меті і завданням, обробкою експериментальних даних, репрезентативністю експериментальної вибірки (900 учнів), експертною оцінкою програм.

На захист виносяться:

1. Уточнена психолого-педагогічна сутність поняття "інтерес до технічних професій".
2. Сукупність критеріїв, показників та рівнів сформованості в учнів 8-9 класів інтересу до технічних професій.
3. Профорієнтаційна спрямованість змісту трудового профільного навчання та факультативного курсу "Основи вибору технічних професій і спеціальностей" і сукупність педагогічних засобів формування в учнів інтересу до технічних професій.

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювалися в загальноосвітніх школах Київської та Запорізької областей, а також шляхом публікацій проміжних результатів дослідження та методичних рекомендацій. Результати дослідження доповідалися і обговорювалися на звітних наукових конференціях Інституту педагогіки АПН України (1995-1999), Інституту проблем виховання АПН України (1998-1999), Київського міжрегіонального інституту удосконалення вчителів імені Бориса Грінченка (1998-1999), на засіданнях лабораторії трудової підготовки і політехнічної творчості Інституту педагогіки АПН України (1994-1999), трудового виховання і профорієнтації Інституту проблем виховання АПН України (1998-1999).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дослідження знайшли відображення у 7 публікаціях дисертанта, в тому числі трьох статей у фахових виданнях.

Структура роботи: дисертація складається з вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (219) і додатків (8 на 20 стор.). Робота включає 21 таблицю на 11 стор., 1 схему на 1 стор., 5 діаграм на 3 стор. Загальний обсяг роботи – 188 сторінок машинописного тексту (основна частина 149 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету дослідження, сформульовано гіпотезу і основні завдання, розкрито наукову новизну, теоретичну та практичну значимість роботи, названі методи дослідження, дано характеристику вірогідності його результатів, викладенні положення, що виносяться на захист.

У **першому розділі** "Проблема формування у школярів інтересу до технічних професій в педагогічній теорії та практиці" проведено аналіз психолого-педагогічних робіт вітчизняних та зарубіжних учених, стану дослідження формування інтересу учнів до технічних професій в процесі профорієнтаційної роботи в практиці загальноосвітніх шкіл України.

В соціально-педагогічних дослідженнях вчених В.І.Андріяшина, Г.Г.Бас, О.А.Вайсбург, А.П.Верхоли, А.І.Дьоміна, О.М.Заніної, Є.О.Климова, Г.Є.Левченка, В.М.Мадзігона, Н.Ю.Матяш, Н.Г.Ничкало, В.В.Новикова, Н.Ф.Остапенко, Є.М.Павлютенкова, В.В.Рибалка, В.В.Савченка, В.К.Сидоренка, В.Д.Симоненка, М.П.Тименка, Г.В.Терещука, Д.О.Тхоржевського, Б.О.Федоришина, Е.І.Федорчук, Н.О.Шевченко та ін. важлива роль у процесі професійного становлення молоді відводиться проблемам трудового становлення та професійного самовизначення учнівської молоді.

В результативному виборі професії школярів особливе значення мають сформований інтерес, тому що він є основою для розвитку в подальшому професійної спрямованості і самосвідомості особистості.

Процес формування інтересу до технічних професій і спеціальностей забезпечується відповідними соціально-педагогічними умовами.

Одними із соціальних (зовнішніх) умов, що впливають на розвиток інтересу до технічних професій, є сім'я, школа, засоби мас-медіа, сфера дружніх стосунків.

Дослідження вчених свідчать, що частина випускників неповних загальноосвітніх шкіл, які оволоділи технічними професіями зустрічаються з труднощами у професійній і соціальній адаптації. Багато випускників інтелектуально і психологічно не підготовлені до вибору технічних професій і праці в сфері сучасного механізованого, автоматизованого, комп'ютеризованого виробництва. Вони мають недостатню допрофесійну підготовку, у них відсутні позитивні емоційні відношення до обраної професії. Це приводить в багатьох випадках до негативних наслідків процесу соціальної і професійної адаптації, а саме: зволікання з професійним визначенням, неодноразова зміна місця роботи або виду трудової діяльності.

В дослідженнях Г.Г.Бас, Н.Ф.Булгакової, Т.Л.Бухаріної, Р.І.Гарбича, Н.К.Єлаєва, А.Д.Копитова, П.Т.Магзумова, А.П.Сейтешева, М.П.Тименка, Б.О.Федоришина розглядаються питання формування інтересу школярів в процесі навчання і трудової підготовки.

Вчені визначили умови активної орієнтації учнів на робітничі професії, пов'язані з технічною працею. Це передусім наповнення змісту навчальних програм шкільних дисциплін профорієнтаційними відомостями. На уроках трудового навчання важливо своєчасно створити умови для виникнення позитивного ставлення до технічних професій, оскільки бажання і вміння працювати з використанням інструментів, верстатів, виготовляти на них вироби є початком у формуванні позитивної оцінки привабливості технічних професій і можливості їх вибору у майбутньому. Формування інтересу учнів до технічних професій ефективно здійснюється в процесі профінформаційної роботи вчителів на уроках трудового навчання. Але за останні роки в загальноосвітніх школах країни профорієнтаційна робота з учнями знаходиться на низькому рівні. Організаційна структура профорієнтаційної роботи побудована у відповідності з вимогами

останньої реформи, яка не повністю урахувала вимоги принципово нового соціально-економічного стану країни. В концептуальних напрямках розвитку національної освіти практичні кроки державних органів управління недостатньо спрямовані на розвиток профорієнтації в загальноосвітніх школах. В школах в функціональні обов'язки вчителів не входить обов'язкове проведення профорієнтаційної роботи з учнями, директори шкіл, заступники з навчально-виховної роботи, педагоги-організатори позакласної та позашкільної роботи, практичні психологи вважають цей напрямок роботи другорядним. В закладах нового типу (гімназіях, ліцеях, коледжах тощо) профорієнтаційна робота зводиться тільки до відбору школярів на певні напрямки навчальної спеціалізації. Як наслідок, в середніх загальноосвітніх закладах профорієнтаційна робота або не проводиться або здійснюється стихійно. Зокрема, це стосується такої важливої складової профорієнтаційної роботи як профінформація.

Базуючись на результатах власних досліджень, треба зазначити, що в школах України недостатньо уваги приділяється проведенню профінформаційних заходів, особливо у галузі технічної праці і професій. Школярі отримують професійно важливу інформацію у несистематизованому вигляді. Так, виявлення основних джерел інформації про професію, що обирається, серед учнів контрольних класів показало, що школа не виконує це завдання на належному рівні. За нашими дослідженнями тільки 12,2% респондентів отримують професійно важливу інформацію на уроках трудового навчання.

Важливим аспектом у підготовці учнів до опанування технічними професіями є своєчасне вивчення їх психологічних особливостей, особистісних якостей. У структурі інтересу в цілому та інтересу до технічних професій зокрема виділяються мотиваційний, гностичний, або пізнавальний, вольовий фактори. Отже, виникнення інтересу до технічних професій зумовлене об'єктивними та суб'єктивними причинами. Якщо у суб'єкта вибору достатньо розвинені психофізіологічні якості і вони відповідають вимогам професії, у суб'єкта сформований мотиваційний, пізнавально-діяльнісний, вольовий компоненти, то можна говорити про наявність необхідних передумов для можливості формування інтересу до технічної професії.

Враховуючи багатокомпонентну структуру інтересу до технічних професій і спеціальностей (мотиваційний, пізнавально-діяльнісний, вольовий), процес його формування проходить декілька етапів (умовно назовемо їх: етап уваги, етап зацікавленості, етап вибору і етап дії).

Етапи формування інтересу до технічних професій і спеціальностей:

1. Етап уваги. Оскільки інтерес до технічної праці характеризується як вибіркове ставлення особистості до конкретного виду діяльності, то на найнижчому рівні він виникає як позитивне емоційне ставлення до світу техніки в цілому, а привабливість технічних професій відзначається позитивно.

2. Етап зацікавленості. Характеризується незначною активністю пізнавальної діяльності або принаймні позицією споглядання, прояв вольових зусиль на цьому етапі ситуативний і залежить від привабливості лише окремих аспектів. Отже, на другому етапі інтерес до технічних професій характеризується емоційністю та імпульсивністю, поверховістю і пасивністю.

3. Етап вибору. При стійкому позитивному ставленні до світу технічних професій інтерес стає активним, тобто прояв пізнавальної діяльності підкріплюється вольовими зусиллями, які залежать від відповідних цілей у межах конкретних професійних ситуацій. Активний інтерес на цьому етапі виступають як основний мотив при виборі майбутньої професійної діяльності, стає усвідомленим особистістю.

4. Етап дії. Ми можемо говорити про сформований інтерес до технічної професії, якщо він характеризується позитивним емоційним ставленням особистості до технічних професій, постійним проявом активності пізнавальної діяльності, яка підкріплюється знаннями про професію та враховує нахили та здібності, а вольові зусилля зумовлені прагненням досягти перспективних цілей, як-от: оволодіння обраною професією, можливість самоствердження, самовдосконалення, перспектива професійного росту тощо.

Спираючись на відповідні теоретичні і практичні дослідження, ми трактуємо *інтерес до технічних професій* як вибіркове емоційне ставлення, що спонукає до пізнавальної та професійної

діяльності у галузі технічної праці і характеризується позитивним емоційним ставленням до привабливості професії, вольовою активністю у постановці конкретних цілей, ціннісними орієнтаціями, пов'язаними з професійною діяльністю.

Педагогічні (внутрішні) умови формування інтересу до технічних професій враховують наповнення змісту уроків трудового навчання профорієнтаційним матеріалом, добір певних форм і методів організації навчальної діяльності (індивідуальні, бригадні форми, проблемно-пошукові методи, лабораторно-практичні роботи тощо), а також проведення позакласної роботи на факультативних заняттях з курсу "Основи вибору технічних професій і спеціальностей". Шляхами формування інтересу до технічних професій виступають бесіди, лекції, екскурсії, дослідницька та гурткова робота, технічна творчість, виконання замовлень школи. Таким чином, цілісно охоплюються всі компоненти інтересу, враховуються етапи формування та критерії сформованості інтересу до технічних професій і спеціальностей.

У **другому розділі** "Дослідження ефективності реалізації змісту і засобів формування в учнів 8-9 класів інтересу до технічних професій у процесі трудової підготовки" розкрито особливості організації та проведення експерименту і описані результати проведеного дослідження. Основою цього розділу є матеріали формуючого експерименту з формування в учнів інтересу до технічних професій і спеціальностей на уроках трудового навчання і в процесі вивчення факультативного курсу "Основи вибору технічних професій і спеціальностей".

На першому етапі формуючого експерименту заняття в експериментальних класах проводилися за новою, удосконаленою програмою з профільної трудової підготовки. В експериментальну програму включено профорієнтаційні відомості, які розкривають зміст основних технічних професій і спеціальностей сучасного виробництва. Реалізувати такий підхід нам вдалося за рахунок компаративного принципу побудови матеріалу. Такий підхід у вивченні матеріалу є доцільним тому, що при порівнянні окремих операцій, зіставленні дій різних видів робіт, виділяючи схожі та відмінні риси в організації праці, учні мають змогу диференціювати різні види робіт, глибше зрозуміти особливості тієї чи іншої операції, а значить, проявити свої здібності, знання, сформувати уміння та навички.

Для реалізації даної експериментальної програми найбільш ефективними виявилися такі педагогічні засоби як бригадна форма організації навчального процесу, що забезпечує диференціацію навчання і трудової діяльності учнів за здібностями, уміннями і навичками, дозволяє врахувати індивідуальні особливості, і в цілому сприяє формуванню інтересу до технічних професій; лабораторно-практичні роботи, що дають змогу не тільки вивчити теоретичні відомості, а і застосувати їх на практиці (наприклад, учні провели розрахунки твердості металів і, виконуючи практичне завдання, самостійно обирають заготовку і параметри її обробки на токарному верстаті (швидкість і глибина різання); використання технічних задач як засобу актуалізації, активізації пізнавальної діяльності, поглибленого вивчення на інтегрованих уроках (зокрема, при виготовленні комплексних виробів), а також контролю за засвоєнням знань. У ході дослідження ці задачі також використовувалися для тестування при визначенні рівнів сформованості окремих компонентів інтересу до технічних професій і спеціальностей.

Виходячи із сутності формування інтересу, експериментальна програма з трудового профільного навчання та її реалізація передбачали вплив на усі компоненти інтересу – мотиваційний, пізнавально-діяльнісний, вольовий.

Робота за експериментальною програмою тривала два роки. Проводячи контрольні зрізи впродовж експерименту, ми встановили, що реалізація змісту удосконаленої програми у 8-9 класах забезпечує формування інтересу учнів до технічних професій (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Рівні сформованості інтересу до технічних професій
в учнів контрольних та експериментальних класів
(перший етап експерименту), в %

Рівні сформованості інтересу	Констатуючий експеримент	Формуючий експеримент	
		контрольні класи	експериментальні класи

високий	0	0	2
середній	6	5	9
низький	26	29	35
відсутній	68	66	54

Отже, відбувся перерозподіл на середньому рівні сформованості (кількість учнів, що виявили середній рівень сформованості інтересу, зросла майже удвічі). Також зменшилась кількість учнів, що не виявили інтересу. Показово, що високий рівень інтересу був зафіксований лише у 2% учнів експериментальних класів, а значить, потрібно було продовжити дослідницьку роботу. Більш повний і глибокий розвиток інтересу до технічних професій, його диференціація здійснюється у процесі факультативної роботи (вивчення курсу "Основи вибору технічних професій і спеціальностей"), гурткової роботи (створення профільних гуртків за інтересами), конкурсах ("Кращий за професією"), олімпіадах ("Кращий майстер школи") тощо. Тому другим етапом експерименту було введення факультативних занять за спеціально розробленою програмою курсу "Основи вибору технічних професій і спеціальностей".

При розробці даного курсу ми враховували компоненти структури інтересу, шляхи їх формування. Оскільки в дослідженні ми розглядаємо інтерес як емоційно забарвлене, позитивне і вибіркоче відношення особистості до конкретної технічної професії, пов'язане з прагненням розширити знання, уміння, навички, і характеризується вольовою установкою на оволодіння нею, то у зміст курсу було введено профінформаційні відомості та передбачено вивчення власних психофізіологічних особливостей учнів і зіставлення їх з вимогами професії, відомості про шляхи розвитку здібностей та окремих якостей, які необхідні для успішної професійної діяльності, а також шляхи здобуття обраної професії тощо.

Серед учнів, які відвідували факультативні заняття (28%), за результатами вихідного діагностування виявлено значне підвищення рівнів сформованості інтересу до технічних професій: високий – 12%, середній – 54%, низький – 21%, відсутній – 13% (див. табл. 2).

Таблиця 2.

Формування інтересу у залежності від введення факультативного курсу "Основи вибору технічних професій і спеціальностей" (другий етап експерименту), в %

Рівні сформованості інтересу	Формуючий експеримент		
	контрольні класи	експериментальні класи	групи учнів, які відвідували фак. курс
високий	0	2	12
середній	6	9	54
низький	26	32	21
відсутній	68	54	13

Отже, відбувся перерозподіл на високому рівні сформованості (кількість учнів, що виявили високий рівень сформованості інтересу, зросла до 12%). Також зменшилась кількість учнів, що не виявили інтересу. Показово, що високий рівень інтересу не був зафіксований у учнів контрольних класів, а у учнів експериментальних (які не відвідували факультативні заняття) не збільшився і склав 2%.

Узагальнення експериментальних матеріалів дало підстави виділити рівні сформованості інтересу до технічних професій, які були підґрунтям для розробки анкети та тестів на визначення динаміки формування інтересу до технічних професій в учнів 8-9 класів.

Виходячи із компонентів інтересу, базуючись на критеріях визначення інтересу В. В. Римкявичене, ми розробили *рівневу диференціацію інтересу до технічних професій*, яку представили у чотирьох рівнях:

1) відсутність інтересу до технічних професій;

- 2) низький рівень інтересу до технічних професій;
- 3) середній рівень інтересу до технічних професій;
- 4) високий рівень інтересу до технічних професій.

Про відсутність інтересу до технічних професій можна говорити тоді, коли в особистості простежується:

- 1) виявляє негативне або індиферентне ставлення до технічних професій;
- 2) негативна або невизначена оцінка привабливості професії;
- 3) негативне або невизначене ставлення до пізнавальної діяльності у галузі технічних професій;
- 4) відсутність мотивації технічної діяльності;
- 5) вияв вольових зусиль здійснюється лише у межах вимог вчителів;
- 6) домінування утилітарних цінностей.

Низький рівень сформованості інтересу до технічних професій характеризується:

- 1) індиферентним або позитивним емоційним ставленням до технічних професій;
- 2) невизначеною або позитивною оцінкою привабливості технічних професій;
- 3) проявом незначної активності пізнавальної та професійної діяльності або споглядання;
- 4) необґрунтованою мотивацією технічної діяльності;
- 5) ситуативним проявом вольових зусиль, які залежать від привабливості окремих аспектів технічної праці;
- 6) домінуванням утилітарних цінностей.

Середній рівень сформованості інтересу до технічних професій характеризується:

- 1) позитивним емоційним ставленням до технічних професій;
- 2) позитивною оцінкою привабливості технічних професій;
- 3) проявом активності пізнавальної та професійної діяльності;
- 4) обґрунтованою мотивацією, яка підкріплена знаннями про професію;
- 5) вольовими зусиллями, які залежать від відповідних цілей у межах конкретних професійних ситуацій;
- 6) домінуванням суспільно значимих цінностей.

Про *високий рівень* сформованості інтересу до технічних професій свідчать такі показники:

- 1) стійке позитивне емоційне ставлення до технічних професій;
- 2) висока позитивна оцінка привабливості технічних професій;
- 3) постійний прояв активності пізнавальної та професійної діяльності;
- 4) обґрунтована мотивація, яка підкріплена знаннями про професію та враховує власні нахили та здібності особистості;
- 5) вольовими зусиллями, які залежать від перспективних цілей;
- 6) усвідомлення технічної професії як життєво важливої цінності, можливість професійного росту та самовдосконалення.

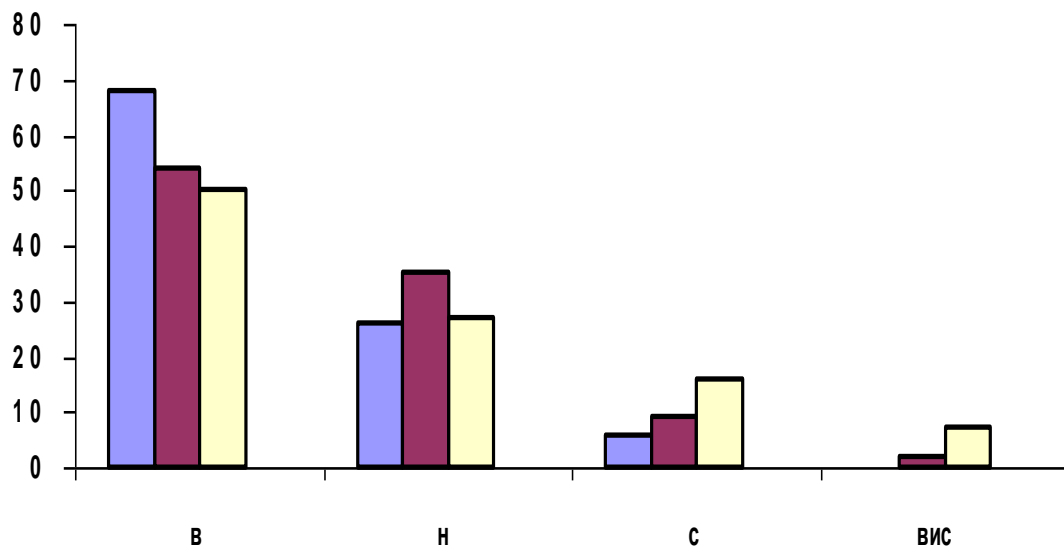
Узагальнені результати педагогічного експерименту відображені у таблиці (див. табл. 3).

Таблиця 3.

Рівні сформованості інтересу до технічних професій
учнів контрольних та експериментальних класів
(після експерименту), в %

Класи	Рівні сформованості інтересів до технічних професій			
	відсутній	низький	середній	високий
контрольні	65	30	5	0
експеримент.	50	27	16	7

Проміжні результати експериментальної роботи дозволили визначити динаміку формування інтересу внаслідок реалізації експериментальних факторів у процесі трудової підготовки (результати контрольного експерименту) (див. рис. 1).

Графік 1. Динаміка рівнів сформованості інтересу внаслідок реалізації експериментальних факторів у процесі трудової підготовки (результати контрольного експерименту)

констатуючий експеримент;

формуючий експеримент;

контрольний експеримент.

Дані анкетування та тестів були підтверджені результатами застосування інших методик ("Квадрат інтересів", "ДДО" та ін.). Таким чином, у результаті математичної обробки експериментальних даних було доведено ефективність експериментальних факторів для формування інтересу учнів до технічних професій.

Проведена експериментальна робота підтвердила, що формування інтересу до технічних професій здійснюється у процесі систематичної навчально-виховної та профорієнтаційної роботи вчителів школи. Але професійна орієнтація школярів не тільки базується на потребах народного господарства, а й зумовлена особистими нахилами, здібностями, інтересами учнів. Тому вона повинна включати в якості необхідної умови систематичне вивчення особистості учнів, розвиток їх нахилів і здібностей, формування інтересу до різних галузей науки, трудової діяльності, до певних професій і спеціальностей. Це підтверджується і спостереженням подальшої долі випускників неповних загальноосвітніх шкіл. Швидко, впевнено, свідомо обирали професію ті учні, у яких ще в школі сформувався інтерес, які випробували свої здібності, здійснювали професійні проби на уроках трудового навчання; і навпаки, ті учні, які не виявили свого інтересу і здібностей відчували меншу впевненість при виборі професії, часто змінювали свої рішення. Отже, цілеспрямований і систематичний вплив на особистість у процесі трудової підготовки забезпечує формування інтересу до конкретної професії або спеціальності.

Основні висновки дослідження.

1. Метою профорієнтаційної роботи у процесі трудової підготовки є формування інтересу до технічних професій і спеціальностей, який зумовлений потребнісно-мотиваційною сферою особистості, і сприяє свідомому вибору професії.
2. Ефективність формування інтересу учнів до технічних професій і спеціальностей забезпечується при досягненні тісного взаємозв'язку і наступності змісту навчального, профорієнтаційного матеріалу у програмах профільного трудового навчання та

факультативного курсу "Основи вибору технічних професій і спеціальностей"; при індивідуалізації та диференціації навчально-трудової діяльності учнів на основі вивчення їх індивідуальних особливостей; в ході використання бригадних форм організації навчального процесу, проблемно-пошукових методів навчання; творчих завдань та ділових ігор з профорієнтаційним змістом.

3. Встановлено, що формування інтересу учнів до технічних професій і спеціальностей більш ефективно при поєднанні загальної трудової підготовки політехнічного характеру і підготовки учнів до вибору професії з урахуванням потреб народного господарства. Таку підготовку покликаний забезпечити факультативний курс "Основи вибору технічних професій і спеціальностей", розроблений і апробований у ході експериментального дослідження.
4. Факультативний курс, зміст якого наповнений матеріалом профорієнтаційної спрямованості, створений на основі вивчення особистості учня в профорієнтаційних цілях, виходячи з пізнавальних інтересів школярів. Програмою курсу передбачено профінформаційні відомості про технічні професії, їх ознаки, класифікацію; вивчення психофізіологічних особливостей школярів при виборі технічних професій; встановлення можливих шляхів здобуття відповідної освіти. Основними методами і формами навчання є активні, проблемно-пошукові, а саме: диспути, рольові ігри, творчі задачі, екскурсії тощо.

За нашими дослідженнями інтерес займає важливу роль у процесі свідомого професійного самовизначення у світі технічних професій і спеціальностей. Встановлено, що психофізіологічні можливості особистості (технічне мислення, технічні здібності тощо) безпосередньо впливають на якість формування інтересу до певних професій. Це підтверджує, що високий рівень сформованості інтересу до технічних професій і спеціальностей передбачає наявність високорозвинутих психофізіологічних можливостей.

Виконане дослідження є цілісним і завершеним етапом роботи, однак не розв'язує всіх проблем в формуванні інтересу учнів 8-9 класів до технічних професій і підтверджує необхідність проведення наступних досліджень у галузі профорієнтації молоді у процесі трудової підготовки.

Матеріали дисертаційного дослідження висвітлені в таких **публікаціях**:

1. Осипов О.В. Профорієнтаційна спрямованість уроків трудового навчання у шкільних майстернях // Трудова підготовка в закладах освіти. - № 3. – 1997. – С. 30-31.
2. Осипов О.В., Осипов В.В. Профорієнтаційна спрямованість уроків трудового навчання у шкільних майстернях // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія 3: Педагогіка і психологія. - № 3. – 1998. – С. 83-84.
3. Осипов О.В. Профорієнтаційна спрямованість уроків трудового навчання у шкільних майстернях // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія 3: Педагогіка і психологія. - № 4. – 1998. – С. 119-122.
4. Осипов О.В., Мадзігон В.М., Тименко М.П. та ін. Педагогічні основи трудового становлення і професійного самовизначення учнівської молоді: Колективна монографія. – К: Інститут педагогіки АПН України, 1996. – 230 с.
5. Осипов О.В., Тименко М.П., Христіанінов О.М. та ін. Профорієнтаційна робота із школярами: Методичний посібник для вчителів та студентів педагогічних навчальних закладів. – К.: Інститут педагогіки АПН України, 1996. – 80 с.
6. Осипов О.В., Мачуський В.В., Петренко Ю.В. Зміст і педагогічні засоби розвитку технічної творчості школярів: Методичні рекомендації. – Бердянськ: Інститут педагогіки АПН України, 1997. – 42 с.
7. Осипов О.В. Орієнтація учнів 8-9 класів на вибір технічних професій: Методичні рекомендації. – Бердянськ: Інститут проблем виховання АПН України, 1998. – 147 с.

Анотація

Осипов О.В. "Формування в учнів 8-9 класів інтересу до технічних професій у процесі трудової підготовки". – Рукопис

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика трудового навчання, Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 1999р.

Дисертаційне дослідження присвячене проблемі формування в учнів інтересу до технічних професій у процесі трудової підготовки. У ході роботи виділені основні компоненти інтересу, які включають і підсвідомий рівень емоційного сприйняття об'єкта, і усвідомлений, обґрунтований аспект вибору тієї чи іншої технічної професії випускником неповної середньої школи на основі сформованого інтересу.

Автором запропоновані рівні сформованості інтересу до технічних професій, критерії їх визначення. Враховуючи багатокомпонентну природу інтересу, розроблені етапи його формування, що являють собою структурно-сукупний опис змін окремих критеріїв, що сприймаються як ціле, тобто інтерес до технічних професій: етап уваги, зацікавленості, вибору, дії.

Автором обґрунтовано та апробовано сутність педагогічних засобів підвищення ефективності профорієнтаційної роботи щодо формування інтересу до технічних професій, запропонована методика реалізації даних педагогічних засобів.

Ключові слова: інтерес до технічних професій, технічна професія, трудова підготовка, профорієнтаційна спрямованість змісту трудової підготовки.

Аннотация

Осипов А.В. Формирование у учащихся 8-9 классов интереса к техническим профессиям в процессе трудовой подготовки. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика трудового обучения, Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 1999г.

В диссертации исследована проблема формирования у учащихся 8-9 классов интереса к техническим профессиям в процессе трудовой подготовки.

Диссертационное исследование рассматривает возможности формирования интереса к техническим профессиям как одну из актуальных задач современной школы, поскольку в условиях новых общественных отношений наблюдается перераспределение кадров в сторону профессий нематериальной сферы производства, теряется престиж рабочих профессий, не обеспечиваются квалифицированными кадрами предприятия в отдельных экономических зонах Украины. Исследование опирается на категорию учащихся 8-9 классов, так как по окончании неполной средней школы выпускники стоят перед проблемой выбора профессии. Невторостепенную функцию в этом процессе должна выполнять школа. Но система профориентационной работы не предусмотрена действующими нормативными документами, потому совершается эпизодически, без системного подхода. Эти аспекты послужили причиной написания данного исследования.

В ходе работы были выделены основные компоненты интереса, которые включают и подсознательный уровень эмоционального восприятия объекта, и осознанный, мотивированный аспект выбора той или иной технической профессии выпускником неполной средней школы на основе сформированного интереса. Автором предложены уровни сформированности интереса к техническим профессиям, критерии их определения. Учитывая многостороннюю природу интереса, которая обоснована как врожденными качествами личности, так приобретенными в результате жизненного и общественного опыта, разработаны этапы формирования интереса, представляющие собой структурно-совокупное описание изменений отдельных критериев в единстве целого, то есть интереса к техническим профессиям: этапы внимания, заинтересованности, выбора, действия. Поскольку условия формирования интереса зависят от объективных и субъективных факторов, то основными социально-педагогическими факторами формирования интереса признаны психофизиологические возможности личности, семья и личный пример взрослых, учитель, общественное мнение, престиж профессии, средства массовой информации, сверстники, а также соответствующая организация профориентационной работы в учебном заведении.

В работе исследованы и апробированы педагогические средства повышения эффективности профориентационной работы по формированию интереса к техническим профессиям: усовершенствована программа по трудовому обучению, которая построена по принципу интеграции и включает профориентационные сведения по многочисленным профессиям группы "человек - техника", а также для дифференциации работы по формированию интереса к техническим профессиям разработана программа факультативного курса "Основы выбора технических профессий и специальностей", предложена методика реализации данных педагогических средств в контексте трудовой подготовки учащихся 8-9 классов.

Научно-исследовательская работа проводилась в три этапа. На начальном этапе были определены педагогические средства повышения эффективности формирования интереса к техническим профессиям, разработана экспериментальная программа по трудовому обучению. В ходе реализации данной программы было установлено, что содержание учебной дисциплины "Трудовое обучение" непосредственно влияет на формирование интереса именно к техническим профессиям, но полученные данные не были высокими. На втором этапе исследования мы ввели факультативный курс "Основы выбора технических профессий и специальностей", что по результатам контрольных данных значительно повлияло на формирование интереса к техническим профессиям. В ходе третьего этапа были обобщены данные, которые свидетельствовали о динамике развития интереса.

В процессе апробации данных экспериментальных факторов было установлено, что наиболее эффективные условия реализации экспериментальной программы по трудовому обучению представляют собой синтез бригадной формы организации процесса обучения, лабораторно-практических работ при использовании задач с творческим компонентом, для решения которых необходимо активизировать весь запас знаний, в частности предметов физико-математического цикла. Таким образом, используются и возможности межпредметных связей. Для реализации факультативного курса автором предложены различные методики по изучению психофизиологических качеств личности в сопоставлении с требованиями технических профессий.

Обоснована возможность реализации методики формирования интереса к техническим профессиям в средних общеобразовательных заведениях Украины.

Ключевые слова: интерес к техническим профессиям, техническая профессия, трудовая подготовка, профориентационная направленность содержания трудовой подготовки.

The summary

A.Osipov. Formation at learning 8-9 classes of interest to technical trades during labour preparation. - Manuscript.

Dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of pedagogical sciences on a speciality 13.00.02 - theory and technique of labour training, National Pedagogical university of a name M.Dragomanov, Kiev, 1999г.

In the dissertation the problem of formation at pupil of interest to technical trades is investigated during labour preparation. During work the basic components of interest were allocated which include also subconscious level of emotional perception of object, and realized, motivated aspect of a choice of this or that technical trade by the graduate of incomplete high school on the basis of the generated interest.

The author offers levels syn of interest to technical trades, criterion of their definition. Taking into account a multilateral nature of interest, which is reasonable as inherent qualities of the person, so acquired as a result of vital and public experience, the stages of formation of interest representing structural - as a group the description of changes of separate criteria in unity whole, that is interest to technical trades are developed: stages of attention, interest, choice, action.

By the author investigate and approve pedagogical ways of increase of efficiency vocational training of work concerning formation of interest to technical trades, propose a technique of realization of the given pedagogical ways.

Key words: interest to technical trades, technical trade, labour preparation, profession orientation support working preparation.